

MICHELIN

Rzym

ERGO
HESTIA®

*Udany
Weekend*

Rzym

B. PÉROUSE/MICHELIN

*Uolamy
Weekend*

Tytuł:	Rzym – udany weekend
Tytuł oryginału:	Le Guide Vert. Rome
Polska wersja	
Koncepcja serii „udany weekend”:	Marzena Daszewska, Tomasz Ostrowski
Redaktor prowadzący:	Agnieszka Krawczyk
Tłumaczenie:	Anita Słomak
Aktualizacja:	Barbara Balmas
Redakcja:	Barbara Balmas
Koncepcja graficzna:	Marzena Daszewska, Paweł Kosmowski
Redakcja techniczna map:	Anna Styrska, Patrycja Mikulska
Skład:	Magdalena Suchy-Polańska
Fotoedycja:	Paweł Krzan, Katarzyna Leja, Dawid Kwoka
Zdjęcie na okładce:	© Adam Eastland Italy / Alamy

Autorzy i wydawca przewodnika dołożyli wszelkich starań, by jego treść była jak najbardziej zgodna z rzeczywistością. Nie mogą jednak przyjąć odpowiedzialności za jakiegokolwiek skutki wynikłe z wykorzystania zawartych w nim informacji.

Będziemy wdzięczni naszym Czytelnikom za informacje dotyczące błędów i nieaktualnych informacji. Wszelkie uwagi są dla nas cenne, gdyż dzięki nim możemy poprawić kolejne wydania.

Helion S.A.
 ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
 tel.: 32 230 98 63
 e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!
 Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:
<http://bezdroza.pl/user/opinie/?berzy4>
 Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie IV
 ISBN: 978-83-246-4183-3

Copyright © Le Guide Vert Michelin – Michelin & cie
 Le Guide Vert Michelin, 46, avenue de Breteuil, 75324 Paris Cedex 07
 Copyright © for the Polish Edition by Helion, 2012

Przewodniki Michelin 100 lat tradycji!

Przewodniki Michelin to doskonała inspiracja dla tych wszystkich, którzy pragną odkrywać kulturalne i naturalne dziedzictwo świata. To kulinarna i turystyczna biesiada, najpiękniejsze trasy, najwygodniejsze hotele. To ponad 150 tytułów przedstawiających największe atrakcje – na świecie, w Europie i we Francji.

Pierwszy przewodnik Michelin ukazał się ponad **sto lat temu**. Kiedy na przełomie XIX i XX wieku na francuskich drogach pojawiły się pierwsze „automobile” André Michelin założył we Francji sieć biur informacji podróźniczej, które wskazywały najlepsze trasy i miejsca warte odwiedzenia, doradzały, gdzie przemocować lub zatrzymać się na obiad. W 1900 r., czyli niecały rok po pierwszym samochodowym rajdzie dookoła Francji, Michelin dokonuje przełomu wydając pierwszy przewodnik w czerwonej okładce, w którym podróżujący mogli znaleźć wiele cennych wskazówek. W 1926 roku, dział turystyczny Michelin przedstawił pierwszy przewodnik regionalny, w którym zgrupowano najbardziej poszukiwane trasy i atrakcje turystyczne. Ciekawostki poszerowano według systemu gwiazdkowego, który obowiązuje do dziś. Zamiast dotychczasowego koloru czerwonego służącego do różnicowania przewodnika hotelarskiego, w 1939 roku wprowadzono kolor zielony.

Od roku 2006 wydawnictwo Bezdroża – partner wydawniczy koncernu Michelin w Polsce – publikuje polskojęzyczne wydania słynnych przewodników po krajach i miastach.

Nie można zapominać, że **wszystko ulega nieustannym zmianom**. Informacje praktyczne dotyczące podróży błyskawicznie się dezaktualizują: powstają nowe hotele i restauracje, zmieniają się ceny i godziny otwarcia... Zmiany są również codziennością kultury, sztuki, przemysłu i rzemiosła. Od nowinek nie są wolne nawet miejsca najbardziej znane: są przebudowywane, szczytą się nowymi nabytkami lub poszerzoną ofertą kulturalną – to wszystko wzbogaca program tradycyjnych tras turystycznych.

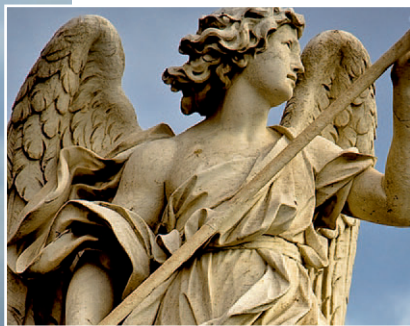
Zielony Przewodnik **odkrywa i omawia te zmiany**. Prezentowane atrakcje poddaje nieustannej ocenie stosując **unikalny system rekomendacji turystycznych**:

- ★★★ zobacz koniecznie
- ★★ warto odwiedzić
- ★ godne uwagi

Spis treści

INFORMACJE PRAKTYCZNE	11
Przed wyjazdem	12
Transport	12
Odkryjmy Rzym inaczej	14
Noclegi	15
Restauracje	18
Pamiątki	19
Kalendarz świąt	20
ZAPROSZENIE DO PODRÓŻY	21
Oto Rzym.....	22
Tak powstawał Rzym.....	22
DZIELNICE I ZABYTKI RZYMU	29
Appia Antica	30
Aventino (Awentyn)	33
Bocca della Verita (Usta Prawdy)	34
Campidoglio – Capitolino (Kapitol)	36
Campo dei Fiori	41
Castel S. Angelo (Zamek św. Anioła)	43
Colosseo – Caelius (Kolozeum)	46
EUR (Rzymska Wystawa Światowa)	52
Fontana di Trevi – Quirinale (Fontanna di Trevi – Kwirywał)	54
Fori Imperiali (Fora Cesarskie)	57
Foro Romano (Forum Romanum)	61
Palatino (Palatyn)	66
Gianicolo (Janikulum)	70
Isola Tiberina – Torre Argentina	72
Montecitorio	75
Monte Mario	76
Pantheon (Panteon)	78
Piazza Navona	82
Piazza del Popolo	85
Piazza di Spagna	87
Piazza Venezia	90
Piramida di Caio Cestia – Testaccio (Piramida Cestiusza – Testaccio)	92
Porta Pia – Termini	94
S. Giovanni in Laterano (Bazylika św. Jana na Lateranie)	98
S. Lorenzo fuori le Mura (Bazylika św. Wawrzyńca za Murami)	103
S. Paolo fuori le Mura (Bazylika św. Pawła za Murami)	104
S. Maria Maggiore – Esquilino (Eskwilin)	106
Terme di Caracalla (Termy Karakalli)	109
Trastevere (Zatybrze)	113
Vaticano – S. Pietro (Watykan – Bazylika św. Piotra)	115
Via Nomentana	130
Via Veneto	132
Villa Borghese – Parco dei Musei (Willa Borghese – Park Muzeów)	134
INDEKS	138

Dzielnice i zabytki Rzymu

Armando Iazzi | Dreamstime.com

Miasto rzeźb

Appia Antica ★★

Trudno porównać z czymkolwiek atmosferę antycznej drogi ciągnącej się wśród drzew pinii, wśród starożytnych ruin i grobowców, w okolicy, której jakimś cudem udało się ująć zakusom deweloperów. Ale Appia Antica, przy której znajdują się najważniejsze kompleksy katakumb w Rzymie, to również jeden z najświętszych dla pielgrzymów punktów miasta.

Usytuowanie

Metro: S. Giovanni (linia A), od stacji S. Giovanni autobusem. Inna możliwość to Archeobus wyjeżdżający z piazza Venezia. W niedziele na całym obszarze parku obowiązuje zakaz ruchu dla samochodów prywatnych. W inne dni tygodnia można dojechać do mauzoleum Cecylii Metelli, a pozostałą trasę pokonać pieszo lub rowerem.

Tło

Regina Viarum – Królowa Dróg, czyli starożytna Droga Appijska (via Appia), swą nazwę wzięła od nazwiska cenzora Klaudiusza Appiusza Cekusa, który kazał ją zbudować w 312 r. p.n.e. Łączyła Rzym z Kapuą, Benewentem i Brindisi.

Ponieważ od V w. p.n.e. prawo zabraniało chowania zmarłych w obrębie miasta, w ciągu wieków wzdłuż drogi wyrosły liczne cmentarze. W średniowieczu poruszanie się po niej stało się niebezpieczne – członkowie rodziny Caetanich, chcąc zrekompensować sobie wydatki poniesione na przekształcenie mauzoleum Cecylii

Metellii w fortecę, zaczęli napadać na przejeżdżających. Powstał więc wówczas odcinek nazywany Appia Nuova; pod koniec XVII w. połączono go z Appia Antica.

W 1988 r. utworzono **Regionalny Park Appia Antica** o powierzchni 3,5 tys. ha, który obejmuje zabytki archeologiczne i przyrodnicze usytuowane wzdłuż szesnastokilometrowego odcinka via Appia.

Spacer

Circo di Massenzio, tomba di Romolo (Cyrk Maksencjusza i grobowiec Romulusa)

Godz. otwarcia: 9.00–13.30. Nieczynne: pn.; 3 EUR, tel.: 067801324.

Na obrzeżach via Appia zbudował swą rezydencję cesarz Maksencjusz (306–312). W jej pobliżu ufundował grobowiec swego przedwcześnie zmarłego (w 309 r.) syna Romulusa i wielki cyrk, w którym odbywały się wyścigi konnych zaprzęgów.

Tomba di Cecilia Metella (Grobowiec Cecylii Metelli) ★

Godz. otwarcia: od 9.00 do zachodu słońca (kasa zamykana 1 godz. wcześniej). Nieczynne: pn., 1 I, 25 XII; 6 EUR, tel.: 0639967700.

W tym mauzoleum, wzniesionym u schyłku republiki, pochowano żonę Krassusa, syna tego samego Krassusa, który w 60 r. p.n.e. wraz z Cezarem i Pompejuszem powołał pierwszy triumwirat.

informator

Aby zwiedzanie atrakcji parku rozsianych na dużym obszarze było mniej męczące, można wybrać się tam Archeobusem, który odjeżdża z piazza Venezia codziennie w godz. 10.00–16.00 (o każdej pełnej godzinie, latem ostatni odjazd o 17.00). Jeden bilet pozwala na wysiadanie na dowolnej liczbie przystanków i dokończenie trasy którymś z późniejszych kursów. Cena biletu: 8 EUR, tel.: 0646952343.

Panie, dokąd idziesz?

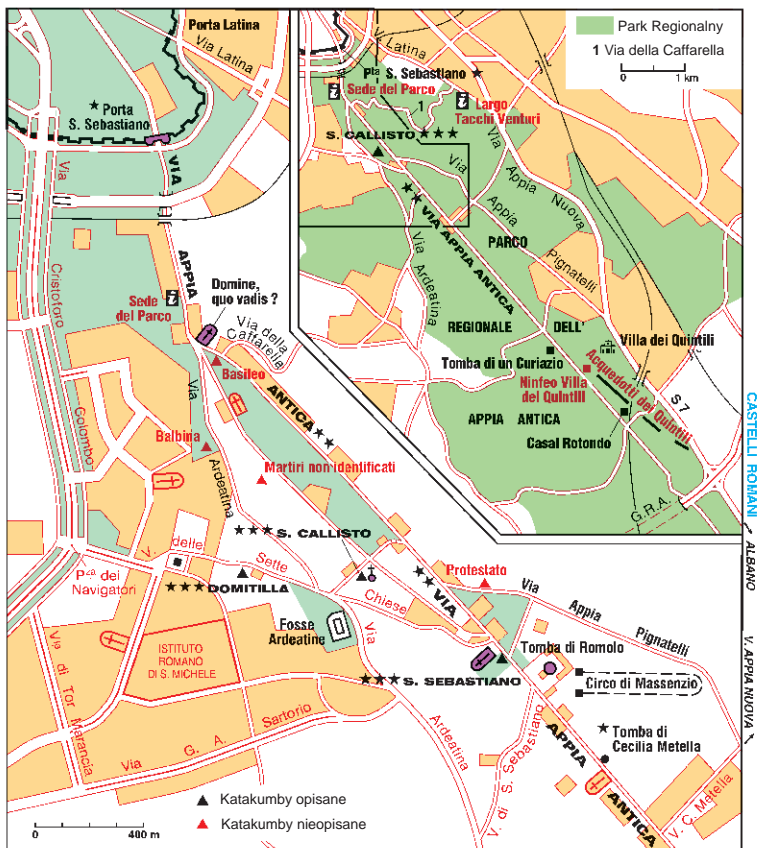
Kościół „Domine, quo vadis?” upamiętnia znany epizod z życia św. Piotra. W tym miejscu, uciekając z Rzymu przed prześladowaniami, miał spotkać Chrystusa i zadać mu pytanie: „Domine, quo vadis?” (Panie, dokąd idziesz?). „Do Rzymu, aby tam ukrzyżowano mnie po raz drugi”, miał odpowiedzieć mu Chrystus i zniknął, zostawiając na drodze odciski swych stóp. Piotr zawstydził się wówczas swego tchórzostwa i zawrócił do Rzymu, gdzie poniósł męczennicką śmierć.

Inna możliwość to wypożyczenie roweru w Cartiera Latina, siedzibie parku (via Appia Antica 42, tel.: 065126314), w Caffè Appia Antica, via Appia Antica 175 lub punkcie informacyjnym Caffarella, largo Tacchi Venturi.

W niedziele organizowane są wycieczki z przewodnikiem, więcej szczegółów: tel.: 800028000, www.parcoappiaantica.org, e-mail: info@parcoappiaantica.org

TERME DI CARACALLA

W XIV w. grobowiec został zwieńczony krenelazem i przekształcony w basztę leżącą niedaleko twierdzy, zbudowanej przez ród Caetanich (Castrum Caetani).

Zwiedzanie

Katakumby ★★★

W średniowieczu łacińskim wyrażeniem *ad catacumbas* określano w Rzymie cmentarz św. Sebastiana mieszczący się w ciągnących się pod ziemią tunelach przy via Appia. Gdy w XVI w. odkryto inne, podobne nekropolie, zaczęto je określać tą samą nazwą.

Katakumby to cmentarz używany w epoce wczesnochrześcijańskiej, złożony z usytuowanych piętrowo podziemnych korytarzy. Gdy jeden korytarz się zapełniał, drążono pod nim kolejny tunel. Korytarze leżące najbliżej powierzchni ziemi są więc niemal zawsze najstarsze.

Poza Rzymem katakumby odkryto w Neapolu, na Sycylii, w północnej Afryce i Azji Mniejszej. Przez wiele lat służyły one jedynie jako miejsca, gdzie chowano zmarłych, lecz w wyniku częstych w III w. prześladowań wielu chrześcijan zaczęło się modlić przed grobami męczenników i szukać w katakumbach schronienia. Począwszy od IV w., wraz z upowszechnieniem się nowej religii, podziemne nekropolie stopniowo pustoszały i odchodziły w zapomnienie. Wyjątek stanowiły katakumby św. Sebastiana, które pozostały celem pielgrzymek.

W V i VI w. barbarzyńcy doszczętnie spustoszyli okolice Rzymu. Zaczęto wtedy przenosić relikwie męczenników do miasta i umieszczać je w kościołach, których byli patronami. Zainteresowanie katakumbami odżyło w XVI w., kiedy to Antonio Bosio odkrył podziemne cmentarzysko przy via Salaria, a systematycznego charakteru nabrało w XIX w. wraz z działalnością Giovanniego Battisty de Rossi, archeologa i historyka sztuki, odkrywcy katakumb św. Kaliksta.

Katakumby S. Callisto (św. Kaliksta) ★★★

Zwiedzanie tylko z przewodnikiem (45 min) w różnych językach, 9.00–12.00 i 14.00–17.00 (zimną do 17.00). Nieczynne: śr., 1 I, II, Wielkanoc, 25 XII. 8 EUR, wstęp wolny: ostatnia nd. IX. Zwiedzanie Krypt Lucyny tylko dla specjalistów, tel.: 065130180; www.catacombe.roma.it/indice_pl.html.

Katakumby św. Kaliksta zajmują obszar pomiędzy via Appia, via Ardeatina i via delle Sette Chiese. Pochowano tu blisko 500 tys. osób. O randze nekropolii, w której spoczęli niemal wszyscy papieże z III w., świadczy m.in. bogata dekoracja freskowa. Przypuszcza się, że początek cmentarzysku dał grobowiec patrycjuszowskiej rodziny Cecyliuszów. W III w. teren należał już do Kościoła. Od końca II w. obszary, na których istniały chrześcijańskie nekropolie, mogły się stawać jego legalną własnością. Przełomową rolę w tym procesie odegrał prawdopodobnie św. Kalikst, mianowany przez papieża Zefiryna diakonem i zarządzającym cmentarza, który nosi dziś jego imię. W 217 r. sam został papieżem. Mimo, iż za jego czasów katakumby przy via Appia stały się oficjalnym miejscem pochówku papieży, św. Kalikst poniósł śmierć męczeńską w 222 r., został pochowany na cmentarzu Kalepodiusza przy via Aurelia, w pobliżu Janikulum.

Oprócz szczątków wielu papieży (m.in. Sykstusa II, Poncjana, Fabiana), którzy zazwyczaj padali ofiarą prześladowań chrześcijan w III w., w katakumbach św. Kaliksta odnaleziono grób św. Cecylii – od VII w. chętnie odwiedzany przez wiernych.

Na uwagę zasługuje też tzw. **Sala Sakramentów** z niezwykłym zespołem malowideł z II–III w. oraz **Krypty Lucyny** (dostępne wyłącznie dla specjalistów, nazwa pochodzi od imienia rzymskiej arystokratki) – najstarsza część nekropolii. Wśród zachowanych tam mocno uszkodzonych fresków znajdują się słynne symboliczne przedstawienia Eucharystii: obok dwóch ryb widnieją kosze wypełnione chlebem i kielichy z winem.

Katakumby Domitilla (Domitylli) ★★★

Zwiedzanie tylko z przewodnikiem (45 min) w różnych językach, 9.00–12.00 i 14.00–17.00. Nieczynne: wt., I, Wielkanoc, poł. grudnia do poł. stycznia. 7 EUR, wstęp wolny: ostatnia nd. IX, tel.: 065110342; www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/archeo/index_it.htm.

Ten niekończący się labirynt korytarzy, odkryty w XVI w., bierze swój początek z prywatnego cmentarza należącego do Domitylli wywodzącej się z cesarskiego rodu Flawiuszów. W 95 r. mąż Domitylli, Klemens Flawiusz, jako chrześcijanin został poddany procesowi, a ona sama zesłana na wyspę Pandataria (obecnie Ventotene). Jej posiadłość stała się sławna w IV w., kiedy na miejscu pochówku świętych **Nereusza i Achillesa**, dwóch żołnierzy-męczenników z czasów Dioklecjana (284–305), zbudowano trójnawową **bazylikę**. W pobliżu odnaleziono też grób św. Petroneli, według tradycji męczenniczki i córki św. Piotra, której sarkofag w VIII w. przeniesiono na Watykan. Pod koniec VIII w. wraz z konsekracją nowej świątyni pod wezwaniem tych męczenników, wzniesionej przez Leona III na Zatybrzu, bazylika popadła w ruinę.

Katakumby Domitylli to rozległy cmentarz, obejmujący kilometry korytarzy i wiele kubiculów z typową dekoracją freskową. Do najciekawszych należy tzw. **krypta Wenerandy** odnaleziona za absydą bazyliki. Znajdujące się tam malowidło z IV w. przedstawia pochowaną w niej kobietę, którą św. Petronela wprowadza do raju.

Katakumby S. Sebastiano (św. Sebastiana) ★★★

Zwiedzanie tylko z przewodnikiem (45 min) w różnych językach, 8.00–12.00 i 14.00–17.00. Nieczynne: nd., poł. XI–poł. XII, 1 I, Wielkanoc, 25 XII; 8 EUR, wstęp wolny: ostatnia nd. IX, tel.: 067850350; www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/archeo/index_it.htm.

W miejscu, w którym usytuowane są katakumby św. Sebastiana, via Appia przebiega w obniżeniu terenu. W jego zboczach znajdowały się kolumbaria, a na dnie trzy mauzolea, które prawdopodobnie dały początek cmentarzysku.

W IV w. na miejscu nekropolii stanęła trójnawowa bazylika, rozbudowana w XIII w., a odnowiona na początku XVII z inicjatywy kardynała Scypiona Borghesego. Poświęcona jest ona św. Sebastianowi (jego grób odnaleziono w pobliżu), rzymskiemu żołnierzowi, który poniósł śmierć męczeńską w czasie prześladowań chrześcijan za Dioklecjana (284–305). W V w., gdy kult świętego zaczął przybierać na sile, w miejscu jego pochówku zbudowano kryptę. Rozrastające się wokół grobu Sebastiana podziemne korytarze zostały poważnie uszkodzone w czasach średniowiecza, kiedy pielgrzymowały tu tłumy szukające wstawiennictwa świętego przeciwko dżumie.

W bazylice przechowywany jest kamień z odciskiem stóp Chrystusa, który na via Appia miał się objawić uciekającemu z miasta św. Piotrowi.

Aventino★

(Awentyn)

To wzgórze, będące w przeszłości świadkiem narodzin antyfaszystowskiej opozycji, dziś jest zieloną oazą, elegancką dzielnicą rezydencjonalną, w której wśród wspaniałych średniowiecznych kościołów i parków wznoszą się wille włoskich osobistości z pierwszych stron gazet.

Usytuowanie

Metro: Circo Massimo (linia B). Awentyn to jedno z siedmiu historycznych wzgórz Rzymu o dwóch szczytach, między którymi biegnie dziś viale Aventino. Omawiane zabytki usytuowane są w jego zachodniej części.

Tło

Przez cały okres republikański na Awentynie osiedlali się przede wszystkim kupcy z powodu bliskości portu i wielkich składów handlowych. Okolice te ważne były też ze względów religijnych: między dzisiejszą via S. Melania a via S. Domenico wznosiły się liczne świątynie, poświęcone m.in. Dianie, Cererze czy Minerwie.

W czasach cesarstwa dzielnica zyskała charakter rezydencjonalny. Tu mieściła się rezydencja Trajana, zanim został cesarzem, a jego przyjaciel Licyniusz Sura zbudował prywatne termy. Swoje łaźnie w 242 r. ufundował tu także cesarz Decjusz. Urządzone z rozmachem posiadłości ściągnęły na Awentyn spragnionych łupów Wizygotów, którzy w czasie najazdu na Rzym w 410 r. przez trzy dni pustoszyli okolice.

Spacer

Circus Maximus

Circus Maximus, położony w dolinie między Palatynem a Awentynem (Valle Murcia), był najstarszym (IV w. p.n.e.) i największym cyrkiem w Rzymie.

Odbывające się tu wyścigi rydwanów przyciągały więcej widzów niż jakkolwiek inny rodzaj rozrywki. Tor, na którym urządzano gonitwy, o długości ponad 0,5 km, z jednej strony zaokrąglony, otaczały schodkowe trybuny. Od północnego zachodu zamykały go budynki stajni, nad którymi wznosiła się trybuna dla urzędników czuwających nad przebiegiem widowiska.

Za Oktawiana Augusta Circus Maximus mógł pomieścić nawet 150 tys. widzów. Okres jego świetności przypadł właśnie na czasy cesarstwa. W X w. p.n.e. na spinie (niskim murze przecinającym tor na dwie połowy) ustawiono egipski obelisk o wysokości ponad 23 m (obecnie na piazza del Popolo, zob. s. 85), a pod Domus Flavia – bogatą trybunę dla cesarza i jego rodziny. Kolejni władcy prześcigali się w rozbudowie i upiększaniu budowli. Neron po sławnym

informator

Zakupy

Archivio Fonografico, Viale Aventino 59, tel.: 06574293. Ogromny wybór płyt z muzyką klasyczną i dawną w nietypowym dla sklepu wnętrzu.

pożarze w 64 r. powiększył tor do 600 m długości i 200 m szerokości, a Domicjan i Trajan rozbudowali trybuny, które mogły pomieścić do 300 tys. widzów.

Nieliczne przetrwały do naszych czasów fragmenty, odsłonięte przez archeologów od strony Porta Capena, należały do budowli Trajana. Widoczna w pobliżu wieżyczka to dodatek średniowieczny – tyle zostało z twierdzy arystokratycznej rodziny Frangipane.

Kościół S. Sabina★★★

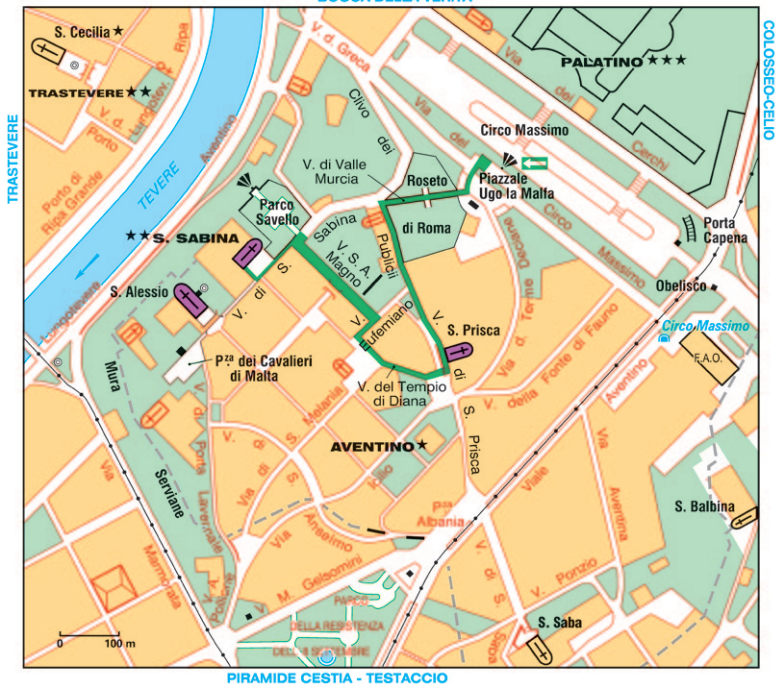
Godz. otwarcia: 7.00–13.00 i 15.00–19.00 (zimą do 18.00). Zwiedzanie krużganków i ogrodów tylko po wcześniejszym zgłoszeniu, tel.: 06579401. Minimalna ofiara 1 EUR.

Kościół ufundował w V w. biskup Piotr z Ilirii, który sprawował nabożeństwa w istniejącym tu wcześniej titulusie. Świątynia od początku była poświęcona św. Sabinie – z jej żywotu z VI w. nie wynika, czy święta mieszkała na Awentynie, czy tu przewieziono jej szczątki z Umbrii, gdzie poniosła śmierć męczeńską za panowania Hadriana (117–138).

W ciągu wieków kościół wielokrotnie przebudowywano. W XIII w. papież Honoriusz III powierzył go św. Dominikowi, który kazał wznieść tutejszy klasztor i osadził w nim swoich zakonników.

W XVI w. przedsiębiorczy Sykstus V (1585–90) i jego dyżurny architekt Domenico Fontana dostosowali wnętrze kościoła do wymogów kontreformacji. Gruntowna renowacja z 1. poł. XX w. przywróciła świątyni jej pierwotny kształt.

BOCCA DELLA VERITÀ

Z pierwotnego wyposażenia z V w. zachowały się rzeźbione drzwi z drzewa cyprysowego ze scenami ze Starego i Nowego Testamentu, w tym z najstarszym przedstawieniem Ukrzyżowania, oraz marmurowy fryz nad kolumnami nawy i mozaika nad wejściem upamiętniająca fundację kościoła. Dwie postaci kobiece to alegorie Kościoła Piotrowego (*Ecclesia ex circumcissione* – dosł. Kościół przez obrzezanie), skupiającego się na ewangelizacji Żydów, i Kościoła Pawłowego (*Ecclesia ex gentibus* – Kościół z urodzenia), opierającego się na nawracaniu pogan.

Bocca della Verità ★★ (Usta Prawdy)

Któż z nas nie ma na sumieniu niewinnego kłamstwa? Ale jeśli należycie do nieuleczalnych kłamców, to strzeżcie się spotkania z najstarszym wykrywcem kłamstw świata w S. Maria in Cosmedin! Spacer w tej okolicy, wśród antycznych ruin i średniowiecznych kościołów, polecamy jednak wszystkim.

Usytuowanie

Metro: Circo Massimo (linia B, 800 m od piazza della Bocca della Verità). Znajdujemy się na niewielkim skrawku płaskiej przestrzeni nad Tybrem, między Kapitolem i Palatynem. W starożytności rozciągała się tu podmokła dolina Velabrum.

Tło

Od VI w. p.n.e. istniały w tej okolicy dwa ważne targi: rynek warzywny (Forum Holitorium) u stóp Kapitolu i rynek wołowy (Forum Boarium) w pobliżu Palatynu. Był to też ważny ośrodek religijny. Wznosiło się tu kilka świątyń, których powstanie uczeni zwykli wiązać z królem Serwuszem Tuliuszem (578–534 p.n.e.). Po upadku antycznego Rzymu popadły one w ruinę. W średniowieczu dzielnica była licznie zamieszkała. Skupiały się tu warsztaty rzemieślnicze i niewielkie sklepiki prowadzone głównie przez ludność żydowską, która zaczęła osiedlać się masowo w tej części miasta w XIII w.

Wyburzenie getta pod koniec XIX w., prace wykopaliskowe rozpoczęte w 1926 r. oraz przecięcie kilku ważnych arterii komunikacyjnych spowodowały zniszczenie części starej zabudowy i na trwałe zmieniły atmosferę dzielnicy.

Spacer

Piazza della Bocca della Verità ★

Odpowiada w przybliżeniu zarysom rynku wołowego. Fontanna przed kościołem S. Maria in Cosmedin pochodzi z XVIII w.

Kościół S. Maria in Cosmedin ★★

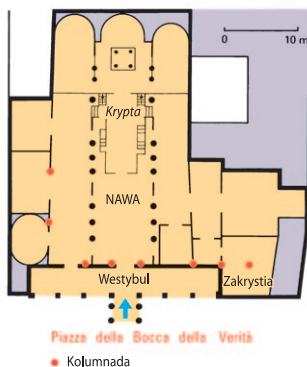
Krypta: 9.30–18.00 (zimą 17.00); 2 EUR, tel.: 066781419.

Najpierw rzuca się w oczy wysoka kościelna dzwonnica, jedna z najpiękniejszych w Rzymie. Dzieje fundacji samego kościoła sięgają VI w. We wczesnym średniowieczu część miasta między Awentynem a nadbrzeżem Tybru zamieszkała była przez ludność pochodzenia greckiego. Rozbudowana w VIII w. przez papieża Hadriana świątynia stała się kościołem Greków i przyjęła nazwę S. Maria in Schola Greca, zmienioną później na S. Maria in Cosmedin od nazwy jednej z dzielnic Konstantynopola. Kolumnada przed wejściem i wspomniana już dzwonnica pochodzą z XII w., podobnie jak posadzki i marmurowe elementy wyposażenia (podstawa pod paschał, tron biskupi, cyborium nad głównym ołtarzem), będące dziełem Cosmatich (zob. s. 104). W XIX w. zrekonstruowano też kształt prezbiterium dostosowanego do liturgii obrządku wschodniego. W zakrystii zachowała się piękna mozaika z VIII w. z pierwszej bazyliki św. Piotra na Watykanie.

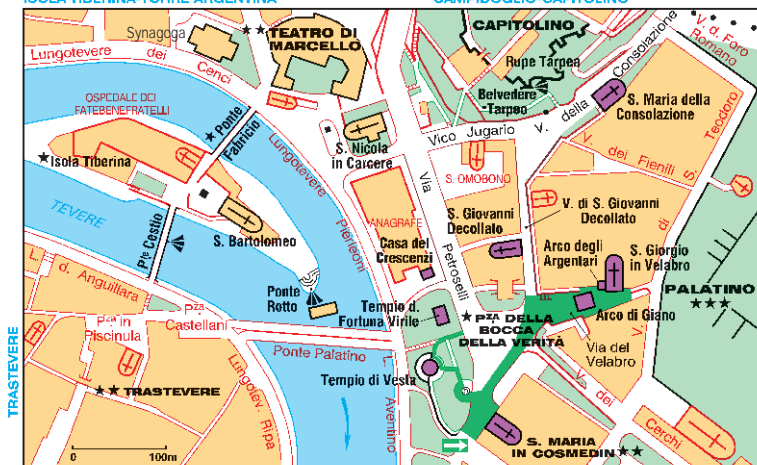
Usta Prawdy

B. Morand/MICHELIN

ISOLA TIBERINA-TORRE ARGENTINA

CAMPIDOGLIO-CAPITOLINO

W portyku nad wejściem znajduje się wielki medalion nazywany **Bocca della Verità** – **Usta Prawdy**. Według legendy jeśli w szczelinę w medalionie wsunie rękę osoba mająca na sumieniu jakieś kłamstwo, straci ją. Zdaniem specjalistów to przedstawienie któregoś z bóstw morskich, być może Okeanosa, z rogami byka, które symbolizują potęgę wód. Płyta służyła jako pokrywa kanału ściekowego prawdopodobnie w świątyni Herkulesa, która wznosiła się w pobliżu.

Arco di Giano (Łuk Janusa)

Ta monumentalna konstrukcja z IV w. p.n.e. na obrzeżach rynku wołowego to *janus*, czyli rodzaj zadaszenia na skrzyżowaniu głównych dróg. Nazwa pochodzi od imienia boga Janusa, opiekuna bram i wszelkiego początku.

Campidoglio – Capitolino ★★★

(Kapitol)

To wzgórze od niepamiętnych czasów stanowi centrum władzy, a dziś siedzibę rzymskiego magistratu. Obecnie wspinamy się na Kapitol głównie po to, by złożyć hołd urbanistycznemu geniuszowi Michała Anioła i obejrzeć najstarsze publiczne muzeum świata.

Usytuowanie

Metro: Colosseo (linia B). Wzgórze ma dwa wierzchołki: Capitolium i Arx (Cytadela), gdzie teraz wznosi się kościół S. Maria d'Araceli. Obniżenie terenu między nimi wypełnia dziś plac Kapitolijski.

Tło

W starożytności tutaj znajdowało się polityczne i religijne centrum rzymskiego państwa. Na Kapitolu wznosiła się świątynia Jowisza i Junony Moneta (tej, która upomina). W okresie późnej republiki powstał potężny gmach Tabularium, mieszczący państwowe archiwum, na którego miejscu stoi obecnie Pałac Senatorski. Obok świątyni Jowisza, nad zboczem, które góruje nad dzisiejszą via della Consolazione, znajdowała się prawdopodobnie słynna Skała Tarpejska, z której zrzucano zdrajców ojczyzny.

Jowisz Kapitolijski – W VI w. p.n.e. Tarkwiniusz Pyszny rozpoczął budowę najważniejszej świątyni Jowisza Najlepszego Największego (łac. *Iuppiter Optimus Maximus*). We wnętrzu znajdowały się trzy sanktuaria bóstw, które tworzyły tzw. triadę kapitolijną: Juno-

ny, Minerwy i naturalnie Jowisza. W celi Junony Rzymianie przechowywali srebrną gęś na pamiątkę dzielnych gęsi kapitolijnskich: w czasie najazdu Galów na miasto (390–388 p.n.e.) gęsi, poświęcone bogini, swym gęganiem ściągnęły uwagę stacjonujących na Arx żołnierzy. Zniszczona przez pożar świątynia została odbudowana przez Augusta, a potem Domicjana. Do naszych czasów zachowało się kilka fragmentów murów, które można zobaczyć, idąc via del Tempio di Giove.

informator

Bary i kawiarnie

Caffè Capitolino, Piazzale Caffarelli 4, tel.: 0667102071, wt.–nd. 9.00–20.00, zamkn. pn.

La Dolce Roma, Via Portico d'Ottavia 20b, tel.: 066892196, dolceste@yahoo.com, wt.–sb. 8.00–20.00, nd. 10.00–13.00.

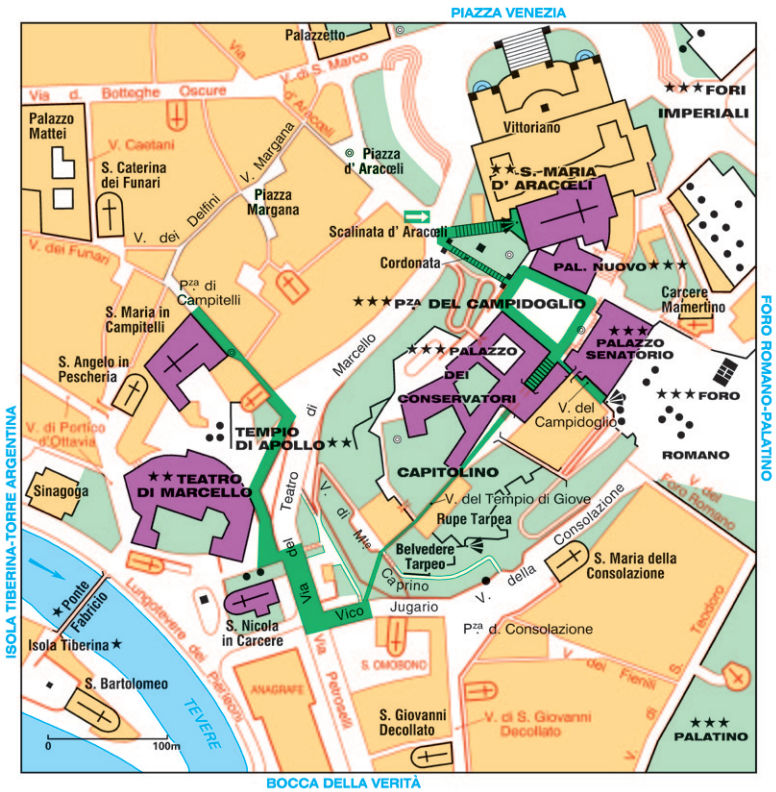
Spacer

Scalinata d'Araceli (Schody Aracœli)

Strome podejście rekompensuje wspaniałą widok na kopułę bazyliki św. Piotra. Schody powstały jako wotum w 1346 r., gdy Rzym cudem uniknął epidemii dżumy, która spustoszyła cały kraj. Pierwszy miał po nich przejść Cola di Rienzo, który w rok później stanął na czele powstania ludowego i proklamował w Rzymie republikę, chcąc wskresić jego starożytną potęgę. „Trybun ludowy” dość szybko musiał jednak uchodzić z miasta obłożony klątwą. W 1354 r. na krótko powrócił do władzy. Zginął w zamieszkach ulicznych.

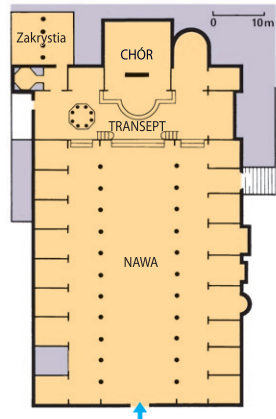
Kościół S. Maria d'Araceli ★★★

W tej części wzgórza wznosiła się **Cytadela (Arx)**, która miała od północy strzec dostępu na Palatyn. W czasach republiki powstała tu świątynia Junony Moneta, przy której mieściła się państwowa mennica. W VI w. n.e., po zdobyciu Rzymu przez bizantyńskiego wodza Narsesa,

osiedlili się tu greccy mnisi. W 1250 r. jedna ze zbudowanych przez nich kaplic została za sprawą franciszkańskich zakonników przekształcona w kościół S. Maria d'Araceli. Zgodnie ze średniowieczną legendą tutaj cesarz August, który zwrócił się do Sybilli Tybrzańskiej zapytaniem, czy kiedykolwiek pojawi się człowiek potężniejszy od niego, ujrzał Matkę Boską z Dzieciątkiem na ręku i usłyszał słowa: „Oto ołtarz (łac. *ara*) Syna Bożego”.

Surowa fasada z cegły – niegdyś w górnej części pokryta mozaiką – u szczytu schodów nie powinna nikogo zmylić. **Wnętrze** kryje bowiem cenne zabytki sztuki. Ostatnie prace konserwatorskie odsłoniły fragmenty fresków z XIII w., które przypisuje się **Pietrowi Cavallinemu** – najwybitniejszemu artyście średniowiecznego Rzymu, którego malarstwo czerpiące przede wszystkim z sztuki Bizancjum, cechuje również znajomość antyku. Koniecznie trzeba zobaczyć kaplicę **św. Bernardyna ze Sieny**, którą zdobią przepiękne freski Pinturicchia (1485) ze scenami z życia świętego. W trzeciej kaplicy po lewej znajdowały się niegdyś freski Benozza Gozzoliego, współpracownika Fra Angelica, z których zachowała się tylko postać św. Antoniego. Posadzka to jeden z najlepiej zachowanych przykładów tzw. *arte cosmatesca*, czyli dzieł pozostawionych przez rzymskich dekoratorów i rzeźbiarzy określanych jako Cosmati (s. 104). Wnętrze było też modernizowane w XVI i XVII w. Z tego okresu pochodzi drewniany kasetonowy strop, podarowany świątyni przez Marcantonia Colonnę po zwycięstwie sił

Rzym

*Udany
Weekend*

Ruszajcie w świat z przewodnikami Michelin!

Zapraszamy w podróż po najwspanialszych miastach Europy.

W trzech częściach przewodnika z serii „Udany weekend” znajdziecie niezbędne informacje o celu Waszej podróży:

- informacje praktyczne – przydatne przed i w trakcie podróży
- zaproszenie do podróży – część prezentująca informacje geograficzno-historyczne i kulturowe
- dzielnice i zabytki – rozdział proponujący trasy zwiedzania danego miasta i opisujący interesujące miejsca

Gwiazdki (tradycyjny system oceny atrakcji turystycznych)

- ★★★ zobacz koniecznie
- ★★ warto odwiedzić
- ★ godne uwagi

Precyzyjne **mapy**

- mapa całego miasta na wewnętrznej stronie przedniej okładki
- mapy poszczególnych dzielnic i plany zabytków
- Rzym praktyczny na wewnętrznej stronie tylnej okładki

Nr katalogowy: **7685**

Księgarnia internetowa:

<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:

tel.: **0 801 339900**

kom.: **0 601 339900**

MICHELIN

Zaplanuj trasę podróży
z serwisem
www.ViaMichelin.com

Cena 19,90 zł

ISBN 978-83-246-4183-3

9 788324 641833 >